

УДК 347.965

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.4.4>

РОЗМІРИ СТРАХОВИХ ВНЕСКІВ ТА СТРАХОВОГО ПОКРИТТЯ ЯК ВАЖЛИВІ ЕЛЕМЕНТИ МЕХАНІЗМУ СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТА: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Заборовський В.В.,
*професор, доктор юридичних наук,
професор кафедри цивільного права та процесу
Ужгородського національного університету
ORCID: 0000-0002-5845-7535*

Манзюк В.В.,
*професор, кандидат юридичних наук,
професор кафедри господарського права
Ужгородського національного університету
ORCID: 0000-0003-2133-1573*

Заборовський В.В., Манзюк В.В. Розміри страхових внесків та страхового покриття як важливі елементи механізму страхування цивільно-правової відповідальності адвоката: досвід зарубіжних країн.

У межах даної статті розкривається правова природа інституту страхування цивільно-правової відповідальності адвоката насамперед через призму визначення розумних та справедливих розмірів як страхових внесків, так і страхового покриття. Акцентується увага на тому, що визначення розмірів і страхових внесків, і страхового покриття, як важливих елементів механізму страхування цивільно-правової відповідальності адвоката, сприймається як явна перепона для запровадження механізму такого страхування в Україні.

Робиться висновок про те, що складність закріплення вищевказаних розмірів насамперед в аспекті визначення оптимального співвідношення між ними, зокрема, полягає в тому, що з одного боку, розмір страхових внесків не повинен сприйматись як фінансовий тягар для адвоката, а з іншого – розмір страхового покриття повинен в свою чергу забезпечувати майнові інтереси клієнта адвоката.

Дана стаття присвячена й з'ясуванню досвіду законодавців зарубіжних країн (Республіки Італії, Федеративної Республіки Німеччини, Республіки Австрії, Французької Республіки, Литовської Республіки, Румунії, Сполучених Штатів Америки, Канади) насамперед щодо визначення мінімальних (гарантійних) розмірів страхових сум. Робиться висновок, що насамперед задля забезпечення інтересів клієнта адвоката, ряд зарубіжних країн на законодавчому рівні встановлюють мінімальні (гарантійні) розміри страхових сум, а також різні показники, які впливають на визначення такого розміру в умовах обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності адвокатів. Акцентується увага на тому, що хоча зарубіжні країни (зокрема, європейські) і використовують різні підходи щодо їх визначення, ми вважаємо, український законодавець повинен закріпити мінімальні розміри страхових сум, розрахунок яких повинен залежати від певних показників (насамперед форми та сфери діяльності адвоката, тривалості зайняття адвокатською діяльністю взагалі).

Ключові слова: адвокат; адвокатська діяльність; правовий статус адвоката; страхування цивільно-правової відповідальності адвоката; механізм страхування; розміри страхових внесків; мінімальні (гарантійні) розміри страхових сум.

Zaborovskyy V.V., Manzyuk V.V. Sizes of insurance premiums and insurance coverage as important elements of the lawyer's civil liability insurance mechanism: experience of foreign countries.

Within the limits of this article, the legal nature of the institute of civil liability insurance of the lawyer is revealed, primarily through the prism of determining the reasonable and fair sizes of both insurance contributions and insurance coverage. Attention is drawn to the fact that determining the size of both insurance premiums and insurance coverage, as important elements of the lawyer's civil liability insurance mechanism, is perceived as a clear obstacle to the introduction of such an insurance mechanism in Ukraine.

It is concluded that the difficulty of fixing the above amounts, primarily in the aspect of determining the optimal ratio between them, in particular, is that, on the one hand, the amount of insurance contributions should not be perceived as a financial burden for the lawyer, and on the other hand, the amount of insurance coverage should in turn, to ensure the property interests of the lawyer's client.

This article is also devoted to clarifying the experience of the legislators of foreign countries (the Republic of Italy, the Federal Republic of Germany, the Republic of Austria, the French Republic, the Republic of Lithuania, Romania, the United States of America and Canada) primarily in determining the minimum (guarantee) amounts of insurance sums. It is concluded that primarily in order to ensure the interests of the lawyer's client, a number of foreign countries at the legislative level establish minimum (guarantee) amounts of insurance sums, as well as various indicators that affect the determination of this amount in the conditions of mandatory civil liability insurance of lawyers. Attention is drawn to the fact that although foreign countries (in particular, European countries) use different approaches to their definition, we believe that the Ukrainian legislator should fix the minimum amounts of insurance sums, the calculation of which should depend on certain indicators (primarily the form and scope of the lawyer's activity, duration employment as a lawyer in general).

Key words: lawyer; advocacy; legal status of a lawyer; lawyer's civil liability insurance; insurance mechanism; insurance premiums; minimum (guarantee) amounts of insurance sums.

Актуальність теми. Правова природа інституту страхування цивільно-правової відповідальності адвоката неодноразово була предметом нашої наукової розвідки [1; 2; 3; 4]. Досліджуючи сутність даного інституту, ми зокрема доходили висновку, що його введення спрямоване на захист інтересів і адвоката, і його клієнта, встановлюючи додаткові гарантії отримання правничої допомоги на професійному рівні для нього. В той же час акцентували увагу на тому, що введення обов'язкового страхування такої відповідальності адвоката можливе лише після певного адаптивного періоду (після 3-5 років існування на добровільній основі) та потребує вироблення надійного та ефективного механізму страхування цивільно-правової відповідальності адвоката [5, с. 133]. Важливим елементом такого механізму є встановлення розумних та справедливих розмірів і страхових внесків, і самого страхового покриття. Все це свідчить про актуальність даного наукового дослідження, враховуючи необхідність розкриття і досвіду зарубіжних країн.

Аналіз наукових публікацій. Проблема запровадження та функціонування інституту страхування цивільно-правової відповідальності адвоката в Україні була предметом досліджень ряду науковців. Серед науковців, які досліджували окремі аспекти даної проблематики, доцільно виокремити праці Т. Бейкера, Л.О. Волошина, І.І. Задой, К.Ю. Кармазіна, Дж. Керелеса, А. Марка, А. Подолевої, Р. Сведлофа, М.Ю. Фурсової, Б. Чімні та інших.

Метою даної статті є дослідження сутності інституту страхування цивільно-правової відповідальності адвоката насамперед через призму визначення розумних та справедливих розмірів страхових внесків та страхового покриття, враховуючи насамперед досвід зарубіжних країн. Основними **завданнями** автори ставлять перед собою: розкрити позиції науковців щодо визначення показників (чинників), які впливають на розмір страхового покриття та страхових внесків; з'ясувати підходи законодавців зарубіжних країн насамперед щодо визначення мінімальних (гарантійних) розмірів страхових сум тощо.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розкрити досвід зарубіжних країн щодо визначення розмірів і страхових внесків, і страхового покриття, як важливих елементів механізму страхування цивільно-правової відповідальності адвоката, слід звернути увагу на те, що науковці зазвичай саме ці елементи розглядають як явні перепони для запровадження такого страхування в Україні. Складність у визначенні розумних і справедливих розмірів як страхових внесків, так страхового

покриття насамперед зумовлено тим, що з одного боку, розмір такого покриття повинен забезпечувати майнові інтереси клієнта адвоката, тоді як з іншого – вже розмір страхових внесків не повинен бути тягарем для останнього.

Різняться позиції і науковців, і практиків й щодо визначення показників, які впливають на розмір страхового покриття та страхових внесків, якими зазвичай називають спеціалізацію адвоката, його досвід роботи у тій чи іншій сфері, кількість позовів до адвоката, предметом яких є відшкодування заподіяної шкоди, наявність дисциплінарних стягнень відносно нього, проходження адвокатом підвищення кваліфікації тощо [6, с. 581].

Все це вказує на важливість врахування позицій законодавців зарубіжних країн, які суттєво відрізняються механізмом як визначення розмірів страхових внесків (страхового покриття), так і встановлення переліку показників, що впливають на їх формування.

В контексті нашого дослідження важливим є досвід насамперед італійського законодавця, який розмір мінімального страхового покриття визначає насамперед виходячи з попереднього доходу адвоката, а також форми його діяльності. Так, якщо дохід адвоката, який займається професійною діяльністю індивідуально, не перевищує 30.000 Євро, то мінімальна межа страхового відшкодування встановлюється в розмірі 350.000 Євро за страховий рік. В свою чергу, якщо адвокат вже працює в адвокатській компанії (до якої входять понад 10 адвокатів), то мінімальний розмір – 5.000.000 Євро за претензію та 10.000.000 Євро за відповідний рік страхування [7].

Заслуговує на увагу й досвід Федеративної Республіки Німеччини, де мінімальна страхова сума, дещо менша ніж в Італійській Республіці, та повинна становити 250.000 Євро за кожен страховий випадок, що пов'язаний із заподіяння матеріальних збитків адвокатом під час виконання професійної діяльності (в адвокатському об'єднанні у формі товариства з обмеженою відповідальністю – 2.500.000 Євро, і виплати впродовж одного року зазвичай обмежуються таким розміром, який збільшується в залежності від кількості партнерів) (ст. 51 та 51 «а» Федерального закону «Про адвокатуру» [8]). Особливістю німецького законодавства в даній сфері є й те, що ним не заборонені й угоди між адвокатом та його клієнтом щодо обмеження відповідальності, особливо в аспекті цивільно-правової відповідальності при виконанні господарсько-правових доручень, враховуючи те, що відшкодування збитків в повному розмірі може бути суттєво економічно ускладненим для адвоката [9, с. 173].

Подібно до італійського та німецького законодавців, значні розміри страхових сум закріплює також й австрійський. Так, мінімальна страхова сума для австрійського адвоката встановлюється в розмірі 400.000 євро на кожен страховий випадок, а при умові, що він працює в адвокатській фірмі у формі товариства адвокатів, або ж, подібно до Німеччини – товариства з обмеженою відповідальністю, така сума вже повинна становити 2.400.000 Євро за кожен страховий випадок (ст. 21 Закону «Про адвокатуру» [10]).

На відміну від італійського, німецького та австрійського законодавця, французький не здійснює поділ мінімальної страхової суми в залежності від форми діяльності адвоката, а зазначає, що договори страхування не повинні містити гарантійного ліміту менше 1.500.000 Євро на рік для одного і того ж страхувальника (ст. 206 Декрету «Про організацію юридичної професії» [11]). Французький законодавець визначає такий розмір страхового внеску для всіх адвокатів, незалежно від досвіду. Науковці аргументують таку позицію французького законодавця тим, що «адвокат-початківець має менше практики й частіше помиляється, адвокат зі стажем – більш професійний, але кожна його помилка може стати «багатомільйонною»» [12, с. 275]. А. Подолєва зазначає, що середній річний розмір страхового внеску на одного адвоката у Франції становить 1.000 Євро [13].

Слушною є і позиція законодавця Литовської Республіки, відповідно до якої обов'язковим страхуванням покриваються тільки збитки за шкоду заподіяну адвокатом (професійною асоціацією адвокатів) своїм клієнтам (фізичним або юридичним особам) під час їх професійної діяльності у розмірі понад 290 Євро. За таких умов мінімальна страхова сума обов'язкового страхування професійної відповідальності для одного адвоката становить 29.000 Євро за страховий випадок (ст. 20 Закону Литовської республіки «Про адвокатуру» [14]).

Все це вказує на суттєво різні підходи європейських країн як щодо визначення мінімального розміру страхових сум, так і показників, які впливають на визначення такого розміру в умовах обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності адвокатів.

На відміну від європейського, американське законодавство загалом не встановлює вимоги про обов'язковість такого страхування, але увага до цього інституту в США не є меншою ніж в європейських країнах. Т. Бакер та Р. Сведлов зазначають, що більшість страховиків у сфері страхування професійної відповідальності адвоката займаються ціноутворенням на основі ризику, беручи до уваги такі фактори, як розмір адвокатської фірми, сфери її практики та географія, а також історія претензій до неї, хоча найбільший взаємний страховик – ALAS (товариство забезпечення відповідальності адвокатів) стягує єдину ставку страхування виходячи просто з кількості адвокатів у фірмі [16, р. 1440]. Досліджуючи вищевказані питання А. Мак зазначає, що розмір страхових внесків суттєво залежить від сфери юридичної діяльності, а саме практика з позовами щодо тілесних ушкоджень позивача, правом власності на нерухомість, патентним правом, з цінними паперами мають найбільші внески. Крім цього він відмічає, що розмір страхових внесків залежить і від тривалості зайняття адвокатською діяльністю (для адвокатів початківців такий розмір може становити 500 доларів США (є найнижчим), а для більш досвідчених 1500-3000 доларів (істотно зростає через 5-10 років адвокатської діяльності, та поступово зменшується для досвідчених адвокатів) [17]. Без сумніву, розмір страхових внесків суттєво залежить від обумовленого максимального розміру страхових виплат. Б. Чейні вказує на те, що в середньому витрати на захист, які стосуються вимоги щодо неправомірної поведінки адвоката становлять 100.000 доларів США, а тому адвокати переважно обирають страхове покриття в межах 300.000 доларів, яке їм обходиться близько в 2500 доларів на рік [18, с. 5]. Але, якщо адвокатська компанія працює у сфері з підвищеним фінансовим ризиком, тоді можуть бути обумовлені більш високі межі покриття (наприклад, 10 млн. доларів США), за таких умов й страхові внески будуть становити не менше 25.000 доларів [19, с. 27].

На відміну від США, Канада виходить з обов'язковості страхування цивільно-правової відповідальності адвоката, до того ж, подібно до ряду європейських країн встановлює значний розмір мінімальної страхової суми. Так, Дж. Керелес зазначає, що приватно практикуючі адвокати повинні застрахувати ризик настання своєї цивільно-правової відповідальності не менше ніж на 1.000.000 доларів США, а щорічна вартість страхових внесків варіюється від 1400 до 3900 доларів, в залежності від провінції [20]. В той же час, у Канаді звільняються від обов'язкового такого виду страхування адвокати, які працевлаштовані урядом, працюють у галузі освіти або ж у юридичній клініці, що фінансується відповідною провінцією. Заслугує на увагу і досвід канадської компанії LAWPRO, яка є однією із найпотужніших компаній, що займаються відшкодуванням професійних збитків юристів, в якій базовий страховий платіж на 2020 рік становив 2950 доларів, та яка застосовує гнучкий підхід для його вирахування. Так, LAWPRO пропонує суттєві знижки певним категоріям адвокатів (наприклад, які працюють неповний робочий день або практикують виключно у сфері кримінального та/або імміграційного права), або ж мають незначний досвід адвокатської діяльності (від 50 відсотків знижки для адвокатів, які в поточному році отримали статус до 20 відсотків – які займаються адвокатською діяльністю вже четвертий рік), проте встановлює додаткові платежі для адвокатів, які насамперед працюють у сфері нерухомості (сфера практики вищого ризику, з точки зору претензій) або ж, якщо компанія протягом попередніх п'яти років виплачувала компенсації за пред'явлені вимоги до адвоката [21].

Розкриваючи питання про сутність розмірів і страхових внесків, і страхового покриття, доцільно врахувати й вже наявний досвід стосовно страхування професійної відповідальності нотаріуса (мінімальна страхова сума встановлюється в розмірі 1000 мінімальних розмірів заробітної плати [22]), враховуючи, зокрема те, що заподіяна шкода від помилок під час здійснення професійної діяльності нотаріуса, не є меншою, ніж та, що заподіюється адвокатом.

Аналіз пропозицій українських страхових компаній вказує на те

йому всієї чи частини суми вже сплаченого гонорару в позасудовому порядку [23, с. 68], і така суперечка між ними з приводу неналежного виконання договору обмежується лише фактично його поверненням [9, с. 172]. Проте ми не поділяємо таку позицію, оскільки вона «розходиться з загальносвітовими стандартами майнової відповідальності адвоката і по суті виключає необхідність страхування ризику професійної відповідальності адвоката» [24, с. 29].

Досліджуючи сутність професійної діяльності адвоката, ми неодноразово звертали увагу на те, що за жодних обставин вона не повинна сприйматись як підприємницька, а повинна розглядатися саме як професійна незалежна діяльність [25, с. 313], що повинно враховуватись і при визначенні розміру страхових виплат за умови страхування цивільно-правової відповідальності адвоката. Сприйняття адвокатської діяльності як професійної незалежної діяльності має наслідком те, що розмір страхового відшкодування повинен включати в себе лише відшкодування реального збитку (у певних випадках й моральної шкоди), та за жодних умов не повинен передбачати відшкодування упущеної вигоди.

Висновки. Розміри страхових внесків та страхового покриття є важливими елементами механізму страхування цивільно-правової відповідальності адвоката, проблема визначення яких розглядається як явна перепона для запровадження повноцінного механізму такого страхування в Україні. Складність закріплення таких розмірів (в контексті визначення оптимального співвідношення між ними) насамперед полягає в тому, що з одного боку, розмір страхових внесків не повинен бути фінансовим тягарем для адвоката, а з іншого – розмір страхового покриття повинен забезпечувати майнові інтереси клієнта.

Насамперед задля забезпечення інтересів останнього ряд зарубіжних країн на законодавчому рівні встановлюють мінімальні (гарантійні) розміри страхових сум, а також різні показники, які впливають на визначення такого розміру в умовах обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності адвокатів. Хоча зарубіжні країни (зокрема, європейські) і використовують різні підходи щодо їх визначення, на нашу думку, український законодавець повинен закріпити мінімальні розміри страхових сум, розрахунок яких повинен залежати від певних показників (насамперед форми та сфери діяльності адвоката, тривалості зайняття адвокатською діяльністю взагалі).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бисага Ю.М., Заборовський В.В. Деякі проблемні питання механізму страхування цивільно-правової відповідальності адвокатів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2017. Вип. 44. Т. 2. С. 136–140.
2. Заборовський В.В. Страхування цивільно-правової відповідальності адвоката: загальні положення. *Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України (м. Ужгород, 23 серпня 2021 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2021. С. 98–102.
3. Заборовський В.В. Деякі проблемні питання притягнення адвоката до цивільно-правової відповідальності за умови її страхування. *Актуальні проблеми судового права*: матеріали Міжнародної конференції (м. Харків, 23 квітня 2021 р.). Харків: Право, 2021. С. 461–464.
4. Заборовський В.В. Манзюк В.В. Страхування цивільно-правової відповідальності адвоката: позиції проти запровадження даного інституту. *Science, actual trends and perspectives of development: abstracts of VII International Science Conference (Budapest (Hungary), November, 1-3, 2021)*, 2021. Р. 85–87.
5. Заборовський В.В. Деякі проблемні питання механізму страхування цивільно-правової відповідальності адвоката. *Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення*: тези доповідей за матеріалами II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Луцьк, 23-24 квітня 2021 року). Луцьк: ІВВ Луцький НТУ, 2021. С. 121–124.
6. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 900 с.
7. Assicurazione obbligatoria degli avvocati: contenuto, massimali e copertura. *Danno e Responsabilità*. 2017. № 7. URL:

8. Bundes Bundesrechtsanwaltsordnung (BRAO), ausfertigungsdatum 01.08.1959. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/brao/gesamt.pdf>.
9. Волошина Л.О. Перспективи запровадження в Україні страхування адвокатської діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 171–173.
10. Rechtsanwaltsordnung (RAO), ausfertigungsdatum 1 Jänner 1869. № 96/1869. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung/Bundesnormen/10001673/%20RAO%2c%20Fassung%20vom%2015.09.2017.pdf>.
11. Organisant la profession d'avocat: Décret du 27 novembre 1991 № 91-1197. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT0000000356568>.
12. Задоя І.І. Страхування професійної відповідальності адвокатів: зарубіжний досвід та перспективи в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2014. Вип. 4. Т. 2. С. 273–277.
13. Подолева А. Страхування професійної відповідальності адвоката у країнах Європи та Америки. *Юридична газета.online*. 2019 № 50 (704). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/strahuvannya-profesiynoyi-vidpovidalnosti-advokata-u-krayinah-evropi-ta-ameriki.html>.
14. Advokatūros Įstatymas Lietuvos Respublikos iš Kovo 18, 2004 № IX-2066. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.229789/asr>.
15. Statutul profesiei de avocat din 03.12.2011. *Uniunea Națională a Barourilor din România*. URL: <https://lege5.ro/Gratuit/gi4diobrha/statutul-profesiei-de-avocat-din-03122011?pid=59439615#p-59439615>.
16. Baker T., Swedloff R. Regulation by Liability Insurance: From Auto to Lawyers Professional Liability. *UCLA Law Review*. 2013. Vol. 60. P. 1412–1450.
17. Mak A. Professional Liability Insurance for Lawyers: How does it work? 2019, July 18. URL: <https://advisorsmith.com/lawyers/professional-liability-insurance-for-lawyers/>.
18. Cheney B. Have You Heard? It Makes More Than Good «Cents» to Maintain Malpractice Insurance. *New Mexico Lawyer*. 2012. May. P. 5-6.
19. Stephen S. van Wert. The Coverage You Desire Good vs. Great Lawyers' Professional Liability Insurance (and How to Get It). *Annual Law Practice Management Review*. 2010. P. 26–30.
20. Careless J. Professional liability insurance: not just an unwelcome expense for new lawyers. 2016, January 13. URL: <https://www.cba.org/Publications-Resources/CBA-Practice-Link/Young-Lawyers/2016/insurance>.
21. What new lawyers need to know about LAWPRO's mandatory professional liability insurance. 2020, February 26, February. URL: <https://www.practicepro.ca/wp-content/uploads/2020/02/2020-02-what-you-need-to-know-about-lawpro.pdf>.
22. Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса: постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 р. № 624. *Офіційний вісник України*. 2015. № 70. Ст. 15.
23. Кармазіна К.Ю., Фурсова М.Ю. Страхування адвокатської діяльності в Україні: бути чи не бути? *Правова держава*. 2018. № 30. С. 65–73.
24. Кратенко М.В. Договор об оказании юридической помощи в современном гражданском законодательстве: автореф. дис. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Томск, 2005. 30 с.
25. Заборовський В.В. Деякі критерії розмежування понять «правова допомога» та «правова послуга» в аспекті визначення сутності професійної діяльності адвоката. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 311–314.